

СЕКЦІЯ 1

Економічна теорія як наука і навчальний предмет в умовах ринкової трансформації економіки в Україні

Радченко В. В.,

*НПУ імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ЗМІН І РЕАЛІЇ СУБ'ЄКТИВІЗМУ В ОБГРУНТУВАННІ ПАРАДИГМАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Формування нової системи освіти - невід'ємна складова соціально-економічних перетворень в Україні в період переходу до ринкової економіки. Йдеться про створення такої знаннєвої бази, яка б забезпечувала розвиток людського фактора та продуктивних сил суспільства в цілому умовах сучасного етапу науково-технічної революції й неймовірного загострення світової конкурентної боротьби в економічній і науково-технологічних сферах. В Україні це завдання значно ускладнюється, оскільки пов'язується із створенням нової парадигми освіти у зв'язку з формуванням пострадянської соціально-економічної системи.

Невід'ємною складовою системи освіти є економічна освіта. Її значення в науково-технічному прогресі незаперечне. Цілий ряд факторів зумовлюють зростання її значення та розширення сфери впливу. Адаже у світі загострюється проблема ресурсів, революціонують технологічні способи виробництва, різко змінюються соціально-економічні умови життя людей. Виникає потреба пошуку й обґрунтування більш прогресивних і адекватних економічних форм господарювання, зміни всього механізму реалізації та подальшого розвитку відносин власності. В Україні зміни в економічній освіті в сучасних умовах набувають парадигмальних рис як складової нової парадигми системи освіти взагалі, хоча вони зумовлюються й власними причинами.

Отже, зміни в економічній освіті – процес об'єктивний. Він відображає потреби розвитку нашого суспільства в цілому і є складовою змін та розвитку всієї системи освіти в країні.

Об'єктивність любого соціально-економічного процесу зумовлюється і стверджується певними матеріальними і соціальними умовами (факторами). Проте сам цей соціально-економічний процес проявляється за участю суб'єктивних факторів. Це стосується і розвитку економічної освіти, зокрема, формування її нової парадигми. А тому обґрунтування об'єктивних основ

парадигмальних змін в економічній освіті, шляхів, форм і механізмів їх реалізації включає і дослідження ролі суб'єктивних факторів. Необхідним є поєднання об'єктивного і суб'єктивного у формуванні та реалізації нової парадигми економічної освіти України. Саме на цій основі створюється система категорій, визначаються шляхи, форми та методи організації освітнього процесу в країні, формування компетентностей освітоздобувачів і високоякісної знаннєвої бази людського фактора продуктивних сил суспільства.

Змістовною базою формування нової парадигми економічної освіти є дослідження науки і, в першу чергу, економічної теорії. Саме економічна теорія формує висновки та розкриває зміст економічних законів і закономірностей розвитку суспільства, обґрунтовує економічні категорії, форми і методи економічної діяльності людей. Саме економічна теорія визначає і досліджує основні риси окремих моделей (систем) розвитку, форм та методів господарювання. Отже, економічна теорія досліджує і стверджує зміст і об'єктивність економічних процесів, тих чи інших форм соціально-економічної діяльності людей. Але, звертаючи увагу на цей висновок, необхідно відзначити і те, що економічна теорія розвивається і функціонує в тісному зв'язку з багатьма іншими науками про суспільство, природу і людину, широко застосовує математичні методи (філософія, політологія, соціологія, право, географія, психологія, біологія, математика та ін.).

Основним завданням економічної освіти є формування у громадян (освітоздобувачів) відповідної (і необхідної) знаннєвої бази, яка стає основою дій суб'єктів освітньої діяльності. Економічна освіта, зміст якої формується на базі висновків економічної теорії, здійснюється як процес на основі, по-перше, досягнень педагогіки, по-друге, вивчення і використання висновків і рекомендацій методичних наук шляхом організації і здійснення навчального процесу з урахуванням широкого світового і вітчизняного досвіду.

Отже, економічна освіта за своїм змістом і обсягом розв'язуваних завдань є одним із найважливіших напрямів озброєння суспільства знаннями суспільно-економічної діяльності. Без перебільшення можна сказати, що це його основна ланка. Особливо важливо про це пам'ятати зараз, коли світ увійшов у період нового етапу науково-технічної революції і охоплений глибокими соціально-економічними перетвореннями. При цьому, неймовірно загострюються світові економічні протиріччя, вихід із яких можна знайти на основі ефективної економічної освіти і прогресу всіх наук.

Формування нової парадигми економічної освіти в Україні передбачало з самого початку (після здобуття країною незалежності – 1991р.) наукове обґрунтування нової моделі соціально-економічного розвитку, моделі ринкового типу (на відміну від попередньої – неринкової). Проте обґрунтованої власної моделі такого типу Україна не має і по цей день, незважаючи на те, що

в економіці країні ринкові відносини уже зайняли панівне становище. Соціально-економічний розвиток відбувався і відбувається без належного наукового обґрунтування, по-суті, стихійно. Перехід до ринкової економіки відбувся без обґрунтування глибини ринкових перетворень і, саме головне, без чіткого бачення (і тим більше, без глибокого дослідження) ролі держави в нових соціально-економічних умовах. Якщо на перших етапах ринкових перетворень вважалося, що держава в національній економіці має зайняти провідну регулюючу роль, а життєвий рівень людей не знижуватися, то в подальшому все більше стала утверджуватися і обґрунтовуватися модель економіки «вільної конкуренції», необмеженої і всеохоплюючої. Ринку в цій моделі відводиться основна регулююча роль у встановленні структури і пропорцій в економіці, визначенні напрямів економічного розвитку, формуванні доходів населення та ін. Законом ринку має підпорядковуватися все соціальне життя країни, включаючи медицину, освіту, культуру, спорт та ін.

Стан та глибина пізнання моделі нового етапу «власного розвитку» чітко демонструє становлення економічної освіти нового періоду, тобто з 1991 року. А саме, відношення держави до економічної освіти, визначення її значення, цілей та пріоритетів. Практика організації економічної освіти відбувається по-різному: від високої оцінки її значення та позитивного відношення до вкрай негативного ставлення, недооцінки і неприхованого нехтування.

У розвитку економічної освіти в Україні, який мав і має на меті формування її нової парадигми, можна виділити три етапи. Перший – 90-і рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. (2004 р.). В цей період розробляються такі основоположні освітянські акти як Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» (1994 р.), «Національна доктрина розвитку освіти» (17 квітня 2002 р.), Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2002 р.), Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) (2001 р.), Концепція розвитку економічної освіти в Україні (04.12.2003 р.), Концепція розвитку профільного навчання у загальноосвітніх школах України (2003 р.), Державний стандарт базової і повної освіти (2004 р.) та ін. Ще у 2000 році розробляються «Критерії оцінювання досягнень учнів у системі загальної середньої освіти». З 2001-2002 н. р. предмет основи економіки стає обов'язковим для вивчення у ЗНЗ. В цей період створюються нові підручники для економічної освіти у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, багато навчальних програм з економіки (економічних дисциплін) та інші навчально-методичні матеріали.

Наступний період формування і реалізації нової парадигми економічної освіти в Україні – 2005-2013 рр. Він відзначається двоїстим підходом щодо організації економічної освіти. Велика увага в цей час звертається на освоєння державних освітніх стандартів, уточнення функцій економічної освіти (набуття

компетентностей), впроваджується Болонська система та ін. Це позитивний бік розвитку освітянських реформ. Але з іншого боку, приймаються рішення, які суперечать завданням створення в Україні нової високоякісної парадигми економічної освіти. Скасовується ЗНО з економіки. Із Державного стандарту вищої школи виводиться предмет «Основи економічної теорії» як нормативна, обов'язкова для вивчення студентами всіх спеціальностей дисципліна і включається в число вибіркових дисциплін. Із числа обов'язкових для вивчення виводиться і предмет «Економіка» у старшій школі.

З 2014 року розпочинається третій етап формування і реалізації нової парадигми економічної освіти в Україні. Він також характеризується двоїтим підходом до організації економічної освіти та визначення її місця в соціально-економічних перетвореннях. З одного боку, приймаються законодавчі акти, які покликані розвивати нову парадигму економічної освіти (новий закон «Про освіту» (2017 р.), нова «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня» (2018 р.), «Стандарт вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» та ін. нормативні документи в галузі економічної освіти. З іншого боку, приймаються рішення абсолютно протилежного характеру, які виражають уже нове ставлення до економічної освіти і формують нові підходи до її здійснення. З 2018-2019 навч. року у 10 класах до базових предметів додається інтегрований курс «Громадянська освіта», предмет же «Економіка» буде вивчатися з 2019-2020 навч. року лише на профільному рівні, а у звичайних класах вивчатися не буде. Стандарт вищої освіти України (спеціальність 051 «Економіка» першого (бакалаврського) рівня) об'єкт вивчення визначає занадто розпливчасто, що зумовлює великий волюнтаризм у предметному визначенні дисциплін.

Як бачимо, реалізація нової парадигми економічної освіти в Україні відбувається непослідовно. Об'єктом економічної освіти стала ринкова економіка, але в ліберальному варіанті, з обмеженими функціями держави, що не відображає потреби розвитку нашої країни.

У новій моделі по-новому розглядаються цільові функції економічної освіти - формування компетентностей. Затверджені нові критерії та механізм оцінювання знань учнів та студентів (бальна система в середній школі, система Болонського процесу – ЗВО) та ін.. Разом з тим, останнім часом в реалізації економічної освіти відбулося нічим не обґрунтоване скорочення освітнього поля, виведення предметів «Економіка» із навчального процесу у загальноосвітній школі та «Економічна теорія» із навчальних планів неекономічних спеціальностей як обов'язкової для вивчення дисципліни. Є й інші недоліки в реалізації нової парадигми економічної освіти (поверхове обґрунтування цільових функцій вивчення економіки в школі, включення питань раніше самостійного курсу з економіки в новий предмет «Громадянська

освіта» та ін.). В підсумку наша молодь після закінчення загальноосвітньої школи і ЗВО зовсім буде не ознайомена навіть з базовими категоріями економічної науки і економічної практики. І це в той час, коли у світі прискорюється темп інноваційного розвитку продуктивних сил, масово розгортаються комп'ютерні технології, інтенсивно крокує науково-технічний прогрес. Число молоді, яка бажає отримувати економічні спеціальності у нашій країні, скоротилася у десятки раз. Молодь масово перекочує здобувати вищу освіту за кордоном.

Аналізуючи проблему формування і реалізації нової парадигми економічної освіти в Україні, є всі підстави заключити, що на шляху розв'язання цієї проблеми виникла серйозна перепона: це - суб'єктивізм. Причини широкого розповсюдження цього явища у нашому житті – окрема проблема, яка потребує реального дослідження. Що ж стосується поширення суб'єктивізму в економічній освіті України, то на нашу думку, найглибші його корені криються в теоретичній слабкості політичної еліти нашого суспільства (особливо в галузі економічної теорії), відсутності достатніх знань про розвиток суспільств, невмінні з'ясувати економічний стан і місце нашої країни в світі, штучному перенесенні досвіду інших країн і, знову ж таки, невмінні здійснювати історичний аналіз їх розвитку, спотвореному розумінні суті ринкової економіки («риннок вирішує все» - теза реформаторів). Йдеться про припинення неправильного розуміння економічної ролі держави у сучасній ринковій економіці.

Щоб виправити становище, що склалося у формуванні і реалізації нової парадигми економічної освіти в Україні, необхідно докорінно змінити відношення держави до економічної науки, оцінки її значення в соціально-економічному розвитку та прийняти ряд кардинальних заходів в переорієнтації економічної освіти на використання обґрунтованих і ефективних форм й методів освітянської діяльності. Створення і реалізація нової парадигми економічної освіти вимагає включення економічної теорії в число основних дисциплін навчальних планів середніх і вищих навчальних закладів. Необхідно припинити ігнорування набутого вітчизняного та механічного використання зарубіжного досвіду.

Вважати науково-необґрунтованою практику звуження предмета економічної теорії до підприємницької діяльності, виключення із його змісту таких проблем як «Власність», «Економічні інтереси», «Вартість». Необґрунтованим також є ігнорування досліджень окремих напрямів економічної науки, недостатня увага до вивчення студентами історії економічних вчень, історії світового господарства тощо.

У здійсненні економічної освіти має відігравати знання педагогіки, психології, методики викладання предмета. Проте, у підготовці освітянських кадрів з економічної освіти цим питанням приділяється недостатня увага.

Окремим пунктом відзначимо значення в реалізації нової парадигми економічної освіти безперервної економічної освіти та необхідності її удосконалення.

Петрова І. Л.,

Університет економіки та права «КРОК»,

м. Київ, Україна

Войтенко М. П.,

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО МАРКЕТИНГУ В СФЕРІ ПОСЛУГ

В умовах сучасної трансформації економіки все більшої уваги набувають інноваційні підходи до управління підприємством та його ринковою діяльністю. З кінця ХХ сторіччя набуває особливого інтересу внутрішній маркетинг, який останнім часом викликає все більше дискусій серед теоретиків та практиків маркетингу. Вагомий внесок у розгляд поняття «внутрішній маркетинг» внесли роботи таких вчених, як Космина Ю., Мазур Н., Братко О. Сагайдак М., Пасека А. Леськів С., Бочко О. [1-5]. Якщо підсумувати їх дослідження, можна зазначити, що внутрішній маркетинг фокусує увагу на відносинах та процесах всередині компанії, об'єктом яких є персонал організації. Внутрішній маркетинг персоналу – діяльність організації, направлена на різні цільові групи діючих працівників, з метою виявлення їх потреб, запитів і ступеня задоволеності умовами праці, перспективами професійно-кваліфікаційного і посадового зростання. Результат такої роботи націлений на вирішення завдань ефективного використання наявного людського капіталу.

Кожен працівник повинен бути залучений до маркетингової діяльності. При цьому створюються такі робочі умови, які задовольняли б потреби персоналу, робоче місце, його оточення, сукупність послуг, одержуваних під час роботи, являють собою ті вигоди, які набуває працівник протягом робочого життя.

Внутрішній маркетинг як процес включає в себе наступні моменти: